Migracje zagraniczne mieszkańców województwa opolskiego w latach 1990–2015

BRYGIDA SOLGA

Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu

DOI: <https://doi.org/10.26774/rzz.174>

01/2017

**ROCZNIK
ZIEM
ZACHODNICH**

Publikacja dostępna na licencji **Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe**. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów. Zezwala się na wykorzystanie publikacji zgodnie z licencją – pod warunkiem zachowania niniejszej informacji licencyjnej oraz wskazania Ośrodka „Pamięć i Przyszłość” jako właściciela praw do tekstu.

Wprowadzenie

Województwo opolskie stanowi szczególny region emigracyjny, od wielu lat charakteryzujący się bardzo intensywnym odpływem ludności. Jest to obszar, w którym skala migracji zagranicznych, zarówno w okresie przed transformacją ustrojową, jak i po przemianach na początku lat 90. XX w. oraz obecnie, wciąż jest duża, a ujemny wskaźnik salda migracji znacząco odbiega od przeciętnej w kraju. Mimo stopniowego wyczerpywania się potencjału migracyjnego regionu, udział emigrantów w stosunku do ludności zarejestrowanej na pobyt stały nadal jest najwyższy w kraju.

Migracje zagraniczne na Opolszczyźnie jeszcze do niedawna posiadały specyficzny na tle kraju charakter, który uwarunkowany był sytuacją społeczno-etniczną. Uczestniczyła w nich bowiem niemal wyłącznie śląska ludność rodzima, która z uwagi na uwarunkowaną ustawodawstwem niemieckim możliwość posiadania oprócz polskiego także niemieckiego obywatelstwa, bez przeszkód mogła podejmować legalną pracę w Niemczech oraz w pozostałych krajach Unii Europejskiej. Od akcesji kraju do struktur unijnych w 2004 r. i otwierania się rynków pracy dla Polaków ten etniczny kontekst migracji nie jest już w regionie opolskim tak wyraźny, lecz w dalszym ciągu – z uwagi na wciąż dużą skalę emigracji oraz trwałość tego procesu – jest to obszar, w którym skutki migracji są najbardziej odczuwalne gospodarczo i społecznie.

Migracje zagraniczne po 1990 r.

a ciągłość procesów migracyjnych na Śląsku Opolskim

Ruchy migracyjne na Śląsku mają długą tradycję, sięgającą drugiej połowy XIX w. Zapoczątkowały je wyjazdy wymuszone czynnikami ekonomicznymi, których podłożem było cywilizacyjne zapóźnienie tego obszaru i stale pogarszające się warunki życia, zwłaszcza na obszarach wiejskich. Przemieszczenia ludności, które rozpoczęły się na tym obszarze jeszcze przed zakończeniem II wojny światowej i trwały do końca lat 40. XX w., były bezpośrednią konsekwencją wydarzeń wojennych i wynikały z ustalenia nowych granic Polski. Wysiedleniami objęto wówczas zamieszkującą te tereny ludność niemiecką – w sumie ponad 200 tys. osób¹. Po nich, w 1950 r. rozpoczęła się akcja łączenia rodzin, dzięki której rozdzieleni członkowie najpierw najbliższej, później także dalszej rodziny, mogli wyjechać do jednego z państw niemieckich. Lata 1951–1955 to okres faktycznego wstrzymania wyjazdów. Po nim były one kontynuowane w następstwie kolejnych porozumień w ramach akcji łączenia rodzin. Jej zakończenie w 1959 r. było wyrazem przekonania władz polskich, że możliwości wyjazdów stworzone rozdzielonym rodzinom oraz pozostałym jeszcze w Polsce grupom ludności niemieckiej powinny doprowadzić do rozwiązania problemu wyjazdów do obu państw niemieckich. Do 1955 r. akcja ta objęła ponad 6 tys. osób, a do 1959 r. kolejne 52 tys. osób.

1 B. Linek, *Dzieje Śląska Opolskiego*, [w:] *Śląsk Opolski. Dziedzictwo i współczesność*, red. D. Simonides, Opole 2005, s. 41.

Masowy charakter osiągnęły wyjazdy w latach 80. XX w., zasadniczo nie były one regulowane żadnymi umowami czy porozumieniami zawartymi między Polską a RFN (tak jak miało to miejsce wcześniej), choć działała jeszcze wówczas tzw. klauzula otwarta uzgodniona w związku z zapisem protokolarnym z 1975 r.² Największe jednak rozmiary przybrała w tamtym okresie emigracja nielegalna, którą stanowiły wyjazdy turystyczne, kończące się stałym bądź wieloletnim pobytem za granicą, często z długotrwałym brakiem możliwości połączenia się z rodziną pozostającą w kraju.

Istotną cezurę w procesach migracyjnych stanowił rok 1989. Upadek systemu komunistycznego doprowadził do osłabienia lub wręcz utraty kontroli państwa nad ruchami migracyjnymi ludności, a Polacy uzyskali prawo do swobodnego dostępu do paszportów. Najistotniejszym jednak czynnikiem, który w latach 90. XX w. wpłynął na wielkość emigracji ze Śląska Opolskiego, była zmiana dotychczasowej polityki imigracyjnej Niemiec oraz oficjalne uznanie istnienia w Polsce mniejszości niemieckiej i przyznanie jej praw zgodnych ze standardami międzynarodowymi. Zmiany w polityce imigracyjnej wobec etnicznych Niemców, których celem było wycofanie się z aktywnego zachęcania do imigracji osób niemieckiego pochodzenia, były znaczące i dotyczyły: zaostrzenia procedury selekcji (od 1991 r. wszczęcie postępowania repatriacyjnego mogło nastąpić tylko w kraju pochodzenia), wprowadzenia rocznych kontyngentów w wysokości 225 tys. osób (+/-10%), ograniczenia liczby osób, które mogły ubiegać się o status wysiedleńcy (status wysiedleńcy można było uzyskać do 1992 r., zaś po tej dacie osoby przybywające z terenu byłego ZSRR mogły stać się „późnymi wysiedleńcami”) oraz ograniczenia praw socjalnych, które dotychczas stawiały tę grupę w uprzywilejowanej pozycji w stosunku do reszty społeczeństwa niemieckiego³.

W związku z tymi uwarunkowaniami w ruchach migracyjnych w regionie opolskim dokonała się istotna zmiana modelu migracji. Od tego czasu skala emigracji stałej (osiedleńczej) była niższa, natomiast zwiększyły się czasowe migracje zarobkowe, związane z trwałym bądź sezonowym zatrudnieniem za granicą. Szacuje się, że od lat 50. do końca lat 90. XX w. migracje zagraniczne w regionie opolskim objęły ponad 200 tys. osób⁴.

Podwójne obywatelstwo mieszkańców Śląska Opolskiego a migracje zagraniczne

Czynnikiem nadającym migracjom zagranicznym w regionie opolskim specyficzny wymiar był ich etniczny charakter. Z uwagi na uwarunkowaną ustawodawstwem

2 B. Solga, *Einfluss der Auslandsmigration auf die Entwicklung der Regionen in Polen*, [w:] *Grenzüberquerungen und Migrationsbewegungen. Fremdheits – und Integrationserfahrungen in der österreichischen, deutschen, schweizerischen und polnischen Literatur und Lebenswelt*, red. G. Jelitto-Piechulik [et al.], Wien 2015, s. 47–59.

3 Szerzej zob.: M. Rafał-Mazur, *Zmiana paradygmatu w niemieckiej polityce imigracyjnej w latach 1998–2004*. Wnioski dla Polski, „CEFR Working Paper”, nr 2 (2006).

4 K. Heffner, R. Rauziński, *Region migracyjny (wybrane aspekty demograficzne, społeczne i gospodarcze na przykładzie Śląska Opolskiego)*, „Studia i Monografie”, z. 152 (2003), s. 119.

niemieckim możliwość posiadania oprócz polskiego także niemieckiego obywatelstwa (i niemieckiego paszportu) ludność śląska⁵ bez przeszkód mogła podejmować legalną pracę w krajach Unii Europejskiej, zwłaszcza od początku lat 90. XX w., kiedy powszechne stały się czasowe migracje zarobkowe. Niemieckie prawo o obywatelstwie opiera się na zasadzie pochodzenia, według której osoba otrzymuje obywatelstwo niemieckie, jeżeli przynajmniej jedno z rodziców je posiada. W świetle tego należy rozpatrywać zapisy zawarte w art. 116 Ustawy Zasadniczej Niemiec, mające podstawowe znaczenie dla omawianej problematyki. Zgodnie z tymi uregulowaniami Niemcami w rozumieniu Ustawy są: osoby posiadające obywatelstwo niemieckie oraz uchodźcy i wypędzeni narodowości niemieckiej, o ile osoby takie zostały przyjęte na teren Rzeszy Niemieckiej według stanu z dnia 31 grudnia 1937 r.⁶ Zgodnie więc z pierwszą możliwością art. 116 mamy do czynienia z sytuacją, w której pojęcie Niemca może rozciągać się także na ludność autochtoniczną, zamieszkującą ziemię przyłączone do Polski po II wojnie światowej. W postępowaniu o stwierdzenie obywatelstwa niemieckiego tych osób przyjmuje się przypuszczenie, że przodkowie dzisiejszych wnioskodawców, którzy mieszkali na terenie Rzeszy Niemieckiej, często posiadali niemieckie obywatelstwo.

Jednocześnie nabycie przez mieszkańców Śląska Opolskiego obywatelstwa polskiego w drodze „zbiorowego” nadania obywatelstwa z urzędu, mocą ustawy o obywatelstwie z 8 stycznia 1951 r., nie powodowało utraty ich obywatelstwa niemieckiego. Zgodnie bowiem z ustawodawstwem niemieckim utrata niemieckiego obywatelstwa była możliwa między innymi wtedy, gdy obce obywatelstwo zostało nabyte na własny wniosek bez wcześniejszej zgody władz niemieckich. Utrata obywatelstwa następuje wówczas automatycznie w chwili nabycia obcego obywatelstwa. Ustawa z 1951 r. nadawała obywatelstwo polskie automatycznie, tj. bez składania wniosków i tym samym nie nastąpiła utrata obywatelstwa niemieckiego.

Należy zatem zaznaczyć, że chodzi tu o uznawanie, a nie nadawanie obywatelstwa niemieckiego autochtonicznym mieszkańcom Śląska Opolskiego, gdyż w świetle obowiązujących w Niemczech przepisów osoby te nigdy go nie utraciły. Jest to zatem kwestia potwierdzenia ciągłości niemieckiej przynależności państwowej przez władze niemieckie osobom, które mają podstawy prawne do wnioskowania o uznanie, że do tej pory nie utraciły obywatelstwa niemieckiego⁷. Ustawodawstwo niemieckie, podobnie jak polskie, nie uznaje jednak żadnych skutków prawnych wynikających z faktu posiadania kilku obywatelstw. To znaczy, że mieszkańcy regionu opolskiego,

5 Stosowane w artykule pojęcia „ludność autochtoniczna”, „śląscy autochtoni”, „ludność śląska” czy „etniczni Niemcy” oznaczają tych mieszkańców Śląska Opolskiego, których dziadkowie, rodzice lub oni sami mieszkali na jego terenie przed 1945 r. (w granicach ówczesnego państwa niemieckiego) i ich potomków, natomiast pojęcie „ludność napływowa” odnosi się do mieszkańców województwa opolskiego, których przodkowie lub oni sami przybyli na ten teren po 1945 r., oraz ich potomków.

6 Więcej na temat uwarunkowań formalnych odnoszących się do obywatelstwa niemieckiego, zob. <http://www.polen.diplo.de/Vertretung/polen/pl/08-visa-konsular/04-staatsangehoerigkeit/0-staatsangehoerigkeit.html> (dostęp: 15 XI 2016 r.).

7 B. Johannes, *Podwójne obywatelstwo – szansa czy bariera we współpracy polsko-niemieckiej?*, [w:] *Obywatelstwo w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. P. Bajda, Warszawa 1999, s. 70–77.

posiadający jednocześnie polskie i niemieckie obywatelstwo, w Polsce traktowani są jak obywatele polscy, natomiast w Niemczech mają te same prawa co Niemcy.

Ze względu na powyższe uwarunkowania, mieszkańcy regionu opolskiego posiadający także niemieckie obywatelstwo stanowią bardzo homogeniczną grupę, jeśli idzie o formalne podstawy potwierdzania tego obywatelstwa. W sposób bezpośredni łączą się one z udokumentowaniem niemieckiej proveniencji wnioskujących. Jednak mimo że tworzą grupę osób, których wielokrotne obywatelstwo wynika z więzów krwi, to nie mają jednolitych postaw w kwestii motywów potwierdzania niemieckiego obywatelstwa i nie dla wszystkich wymiar emocjonalny, związany z faktem jego posiadania jest tak samo ważny. Badania pokazują⁸, że dla jednych obywatelstwo niemieckie jest elementem ich kulturowej tożsamości i ma charakter symboliczny, dla innych istotna jest jedynie wynikająca z jego posiadania użyteczność, tym samym potwierdziły one posiadanie drugiego obywatelstwa tylko po to, aby nabyć prawo do korzystania z niego. Względy emocjonalne wynikające ze związków kulturowych z Niemcami odgrywają największą rolę w grupie osób, które potwierdziły niemieckie obywatelstwo na fali przemian demokratycznych w kraju na początku lat 90. XX w. W regionie opolskim był to okres szczególnej mobilizacji śląskiej społeczności, dla której niemieckość stanowi istotny wskaźnik tożsamości. Choć i w tej grupie wskazuje się na pragmatyczne korzyści potwierdzania niemieckiego obywatelstwa, to jednak najczęściej stwierdza także istnienie mniej lub bardziej silnych więzi z narodem niemieckim. Obok różnych czynników przemian dokonujących się wówczas w regionie, potwierdzanie obywatelstwa niemieckiego było więc opartym na odrębności kulturowej Ślązaków elementem wzmacniającym ich tożsamość. Także poczucie bezpieczeństwa, stabilności oraz pewności, związane z posiadaniem obywatelstwa państwa silnego politycznie, ekonomicznie i socjalnie, ma duże znaczenie. W tym przypadku posiadanie obywatelstwa Niemiec odgrywa rolę „furtki bezpieczeństwa” w sytuacji wymagającej skorzystania z możliwości, które oferuje ten kraj. Osoby, które potwierdziły obywatelstwo niemieckie tylko po to, aby wykorzystać związane z nim możliwości legalnego zatrudnienia w krajach Europy Zachodniej, są najliczniejsze w grupie, która uczyniła to w drugiej połowie lat 90. XX w. i w kolejnych latach.

Biorąc pod uwagę powyższe różnice, można wyodrębnić następujące kategorie podwójnych obywateli na Śląsku Opolskim⁹:

– typ ekonomicznych korzyści (*Euroseeker*) – osoby, które przy potwierdzaniu niemieckiego obywatelstwa brały pod uwagę wyłącznie praktyczne możliwości jego wykorzystania, związane z emigracją zarobkową. Kierowały się zatem „tylko i wyłącznie powodami ekonomicznymi”¹⁰, gdyż „mając to obywatelstwo mogli tam [tj. głównie do Niemiec – B.S.] wyjechać i zarobić”;

8 B. Solga, *Doppelte Staatsbürgerschaft im Oppelner Schlesien*, „Inter Finitimos”, nr 8 (2010), s. 192–201.

9 K. Heffner, B. Solga, *Podwójne obywatelstwo na Śląsku Opolskim*, [w:] *Obywatelstwo wielokrotnego wyboru*, red. A. Górny, P. Koryś, Warszawa 2007, s. 66–92.

10 Cytaty pochodzą z badań realizowanych w ramach projektu pt. „Wielokrotne obywatelstwo w Polsce. Społeczne, ekonomiczne i polityczne aspekty zjawiska”, Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006, w których autorka brała udział.

- typ otwartych możliwości („Zawsze mogę wyjechać”) – osoby, którymi kierowała chęć poczucia bezpieczeństwa wynikającego z faktu posiadania drugiego obywatelstwa. Obywatelstwo niemieckie, które traktują jak „furtkę otwartą na świat i świat otwarty”, wzmacnia ich poczucie stabilności oraz pewności;
- typ etnicznych korzeni i ekonomicznych możliwości („Tu mieszkam, ale tam pracuję”) – osoby wskazujące na rolę motywu ekonomicznego oraz względów bezpieczeństwa, ale jednocześnie odwołujące się także do korzeni niemieckich i mniej lub bardziej silnego poczucia identyfikacji (narodowej, kulturowej, mentalnościowej) z Niemcami. „Ponieważ czuję, że mam to pochodzenie niemieckie i nie chcę, aby się to zatraciło”, obywatelstwo niemieckie w pewnym sensie daje im możliwość kontynuowania ich niemieckiej spuścizny;
- typ asekuracyjny (zapobiegliwy Ślązak) – osoby, którymi kierowały względy o charakterze wyłącznie asekuracyjnym oraz naśladownictwo innych. Poprzez postrzeganie obywatelstwa przez pryzmat „a może będzie potrzebne, może nie będzie potrzebne, niech sobie jest”, sprawiają wrażenie osób najmniej przekonanych co do zasadności potwierdzenia niemieckiego obywatelstwa;
- typ reemigracyjny (doświadczony Niemiec) – osoby posiadające obecnie status reemigranta, dla których potwierdzenie obywatelstwa niemieckiego wynikało z podjęcia w przeszłości decyzji o emigracji osiedleńczej do Niemiec.

Mapa 1. Odsetek ludności niepolskiej w gminach województwa opolskiego w 2002 r.

Źródło: R. Rauziński, *Śląsk Opolski regionem kryzysu demograficznego*, [w:] *Spółeczeństwo Śląska Opolskiego 1945–2011–2035 – aspekty społeczne, demograficzne i rynku pracy*, red. R. Rauziński, T. Sołdra-Gwiżdż, Opole–Warszawa 2012, s. 27–64.

Zamieszkiwanie śląskich autochtonów w zwartych skupiskach w środkowej i wschodniej części Opolszczyzny doprowadziło do wykształcenia się bardzo wyraźnej przestrzennej dychotomii populacji podwójnych obywateli w skali regionu (Mapa 1). To sytuacja niespotykana w żadnej innej części kraju, gdyż w Polsce jedynie tu można spotkać miejscowości (głównie wsie), w których liczba podwójnych obywateli przewyższa liczbę osób z wyłącznie polskim obywatelstwem.

Sieci powiązań rodzinnych czynnikiem migracyjnym na Śląsku Opolskim

Posiadanie podwójnego obywatelstwa tworzyło podstawy formalne swobodnych migracji ze Śląska Opolskiego, jednak funkcjonowanie tego procesu w dużej mierze możliwe było dzięki istnieniu prężnej, dynamicznej i silnie rozwiniętej sieci powiązań rodzinnych, która ukształtowała się pomiędzy mieszkańcami województwa opolskiego i Niemiec, będących głównym kierunkiem emigracji (Mapa 2). Proces poszerzania się powiązań rodzinnych i pozarodzinnych nasilił się zwłaszcza w wyniku masowych emigracji w latach 80. XX w., tzn. wówczas, gdy niemal powszechną formą wyjazdów była emigracja nielegalna, a następnie w latach 90., gdy na masową skalę rozwinęły się czasowe migracje zarobkowe.

Mapa 2. Powiązania rodzinne mieszkańców regionu opolskiego z Niemcami

Źródło: B. Solga, *Migracje polsko-niemieckie i ich konsekwencje społeczno-ekonomiczne na obszarach wiejskich Śląska Opolskiego*, Opole 2002.

To, na ile powiązania migracyjne są szerokie oraz sprawnie i prężnie funkcjonują, zależy m.in. od długości tradycji migracyjnych istniejących w danej społeczności, rozproszenia geograficznego miejsc docelowych migrantów, stopnia ich wzajemnego zintegrowania za granicą, a przede wszystkim od intensywności

kontaktów migrantów (lub ich potomków) przebywających za granicą z członkami społeczności ich pochodzenia¹¹. Region opolski, który w sposób szczególny łączy się z masowymi migracjami zagranicznymi, jest pod tym względem obszarem specyficznym na tle kraju. Czynnikiem wzmacniającym funkcjonowanie sieci migracyjnych w regionie opolskim w latach 90. XX w. był dominujący w tych wyjazdach i w praktyce jedyny ich kierunek, tj. kierunek niemiecki. Szacunki wskazywały, że wśród ludności śląskiej na 100 osób mieszkających na Śląsku Opolskim przypadało ponad 120 członków rodzin przebywających w Niemczech¹². Istnienie bardzo silnej sieci powiązań powodowało, że emigracja zarówno osiedleńcza, jak i czasowa do pracy była tu o wiele łatwiejsza do realizacji niż w regionach, które nie wykształciły tak rozległych i sprawnie funkcjonujących powiązań migracyjnych. Sieci tego typu w połączeniu z czynnikami wypychającymi emigrantów, głównie związanymi z problemami na lokalnych rynkach pracy, w dużej części determinowały dużą skalę wyjazdów zagranicznych z Opolszczyzny.

Zauważa się, że po akcesji – z wyjątkiem regionów, dla których kluczowym krajem docelowym nadal są Stany Zjednoczone i których dostępność się nie zmieniła – znaczenie sieci migranckich wyraźnie zmalało¹³. Teza ta z pewnością otwiera pole do dyskusji, choć w przypadku regionu opolskiego należy mieć na uwadze fakt, iż jego mieszkańcy w dalszym ciągu są najlepiej przygotowani do podtrzymywania trwałej sieci powiązań, co potwierdzają liczne badania naukowe¹⁴.

Pozostałe cechy charakterystyczne migracji zagranicznych z województwa opolskiego po 1990 r.

Jak wskazano, cechą szczególną wyjazdów zagranicznych w województwie opolskim jest fakt, że do momentu akcesji Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. uczestniczyła w nich przede wszystkim śląska ludność rodzima, zamieszkująca w większości tereny wiejskie środkowej i wschodniej części regionu. Sytuacja powyższa wpłynęła na ukształtowanie się bardzo specyficznego na tle kraju charakteru wyjazdów zagranicznych. Rozwinęła się tzw. monokulturowość migracyjna, czyli etnicznie uwarunkowana, niemal jednokierunkowa emigracja miejscowej ludności śląskiej. Cechą szczególną tych wyjazdów był ich swobodny charakter i dokonywanie się na zasadach zbliżonych do przepływów wewnątrzunijnych. Tym samym region opolski pod względem charakteru procesów migracyjnych w pewnym sensie był już w UE na długo przed faktyczną akcesją.

11 Szerzej zob.: E. Jaźwińska, W. Łukowski, M. Okólski, *Przyczyny i konsekwencje emigracji z Polski. Wstępne wyniki badań w czterech regionach za pomocą podejścia etnosondażowego*, Warszawa 1997, s. 83.

12 Zob.: R. Rauziński, *Współczesne migracje zagraniczne na Śląsku Opolskim. Aspekty demograficzne i społeczne*, PIN – Instytut Śląski, Opole 1999, s. 23.

13 I. Grabowska-Lusińska, M. Okólski, *Migracja z Polski po 1.05.2004 r.: jej intensywność i kierunki geograficzne oraz alokacja migrantów na rynkach pracy krajów Unii Europejskiej*, „C&R Working Papers”, No 33/91 (2008).

14 Np. badania, których wyniki zostały przedstawione [w:] *Tu i tam. Migracje z polskich wsi za granicę*, red. M. Wieruszewska, Warszawa 2007.

W konsekwencji emigracji śląskich autochtonów, zamieszkujących w zwartych skupiskach tereny wiejskie środkowej i wschodniej części regionu, doszło do wykształcenia się bardzo wyraźnej przestrzennej dychotomii rozmiarów emigracji oraz udziału emigrantów w ogólnym jej strumieniu (Mapa 3). Obok gmin o znikomym odpływie emigracyjnym, zamieszkanym w przewadze przez ludność napływową, istniały takie, z których wyemigrowało od 20% do 30% mieszkańców i zasobów pracy. W regionie opolskim tworzą one tradycyjną strefę drenażu emigracyjnego.

Mapa 3. Saldo migracji zagranicznych w województwie opolskim w latach 1974–2008

Źródło: R. Rauziński, *Procesy demograficzne na Śląsku Opolskim ze szczególnym uwzględnieniem wsi w latach 1950–2035. Aspekty narodowościowe, społeczne i przestrzenne*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 1 (2014).

W związku z większym zasiedleniem ludności rodzimej wyraźna była też dominacja migrantów pochodzących ze wsi. W latach 1979–1988 z miast regionu opolskiego pochodziło około 41% migrantów, natomiast w kraju odsetek ten był znacznie wyższy i wynosił ponad 77%. Do końca lat 90. XX w. udział emigrantów stałych w przyroście naturalnym wynosił około 60%, w tym w miastach 50%, na wsi niemal 70%¹⁵. Należy podkreślić, że z uwagi na emigrację głównie ludności wiejskiej migracje zewnętrzne wpłynęły na ujemne saldo migracji ze wsi województwa opolskiego, w mniejszym jednak stopniu na ubytki ludności w rolnictwie, w strukturze emigrantów dominowały bowiem osoby utrzymujące się ze źródeł pozarolniczych.

15 R. Rauziński, *Współczesne migracje zagraniczne...*, s. 29.

Szacunki wskazują, że w latach 90. wśród emigrantów czasowych przebywających w Niemczech około 93% stanowiła ludność pozarolnicza¹⁶.

Wykształcenie emigrujących ze Śląska Opolskiego było relatywnie niższe od wykształcenia ogółu migrujących z Polski, co wynikało z faktu, że wyjeżdżała głównie ludność wiejska, mająca w przewadze wykształcenie podstawowe bądź zasadnicze zawodowe. Nie bez znaczenia pozostawał w tym kontekście kulturowy kontekst zjawiska. Emigrowała bowiem ludność śląska o określonym modelu zaradności życiowej i związanego z nim kształcenia na poziomie zawodowym, pozwalającego na zdobycie konkretnego zawodu i pracy oraz szybkie usamodzielnienie się.

Migracje zagraniczne w regionie opolskim po akcesji Polski do Unii Europejskiej

Po akcesji Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. wszyscy mieszkańcy województwa opolskiego uzyskali dostęp do sukcesywnie otwierających się zachodnioeuropejskich rynków pracy. Z tego powodu etniczny kontekst migracji w regionie opolskim nie jest już tak wyraźny, lecz w dalszym ciągu – z uwagi na skalę emigracji oraz trwałość tego procesu – jest to obszar, w którym skutki migracji są najbardziej odczuwalne gospodarczo i społecznie. Ocenia się, że skala emigracji stałej i zawieszanej (migracja definitywna osób, które nie wymeldowały się) w regionie opolskim wynosi obecnie około 105 tys. osób, natomiast zagranicznej emigracji zarobkowej (wahadłowej i sezonowej) – 115 tys.¹⁷

Po akcesji dokonały się też zmiany w strukturze migrantów w zakresie wzorców migrowania i cech społeczno-demograficznych osób wyjeżdżających¹⁸. Emigranci z województwa opolskiego – podobnie jak z pozostałych regionów kraju – są coraz młodsi, rozpoczynający aktywność zawodową, w dużej części przed założeniem rodziny oraz relatywnie dobrze wykształceni. Z badań wynika¹⁹, że w grupie migrantów prawie 75% nie przekroczyło 40. roku życia, a ponad 1/5 nie ukończyła 25 lat. Przewaga osób młodych w strukturze emigrantów to typowa cecha mobilności przestrzennej. Sytuacja ta ma jednak określone konsekwencje dla regionu ich pochodzenia (opolskiego). Traci on bowiem osoby w wieku prokreacji, największej aktywności zawodowej oraz mogące stanowić duży kapitał rozwojowy. Ważnym w związku z tym zagadnieniem pozostaje kwestia ich powrotu z zagranicy. Okazuje się, że w przypadku migrantów powracających do Polski po 1989 r. starszy wiek

16 *Ibidem*, s. 26.

17 R. Jończy, *Migracje zagraniczne z obszarów wiejskich województwa opolskiego po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Aspekty ekonomiczne i demograficzne*, Opole–Wrocław 2010.

18 B. Solga, *Miejsce i znaczenie migracji zagranicznych w rozwoju regionalnym*, Opole 2013.

19 Na podstawie badań pt. *Wypracowanie metod zmniejszania emigracji zarobkowej i wspierania powrotu migrantów na polski rynek pracy*, Uniwersytet Opolski, Opole 2012, w których autorka brała udział. Badania te nie mają charakteru statystycznie istotnego, a zatem wnioski odnoszą się wyłącznie do osób w nich uczestniczących.

nie jest kluczowym czynnikiem skłaniającym do podjęcia migracji powrotnej²⁰. Częściej na powrót do kraju decydują się właśnie osoby młode, i ta ich cecha daje określone możliwości wykorzystania zasobu reemigrantów przez pracodawców.

W grupie migrantów jest coraz więcej osób o względnie wysokim poziomie wykształcenia. W cytowanych powyżej badaniach²¹ dominują osoby z wykształceniem przynajmniej średnim (ponad 3/4), natomiast 21% stanowią osoby, które w kraju uzyskały wykształcenie wyższe. Choć za granicą część z tych emigrantów ma szansę pracować w zawodach wymagających wyższych kwalifikacji, to jednak większość wyjeżdżających, nawet pomimo wyższego wykształcenia, musi zadowolić się prostymi pracami w drugorzędnych sektorach gospodarek państw przyjmujących. W sposób szczególny sytuacja ta dotyczy popularnego po akcesji Polski do UE kierunku anglosaskiego, w dużo mniejszym zaś stopniu tradycyjnego w regionie opolskim kierunku niemieckiego. Biorąc pod uwagę te różnice, ujawnia się zatem – wielokrotnie dyskutowany w ostatnim czasie – problem deprecjacji kwalifikacji polskich emigrantów. Obok dużej grupy osób posiadających konkretne przygotowanie zawodowe (w cytowanych badaniach średnie techniczne – 10% i zasadnicze zawodowe – 17%), zdecydowaną większość (prawie 30%) stanowią jednak te z wykształceniem wyższym. Około 1/4 emigrantów wyjechała zaraz po ukończeniu szkoły, nie podejmując pracy w kraju. Nie mieli więc żadnego doświadczenia zawodowego i jednocześnie też niekoniecznie poszerzyli je za granicą²¹. Dzieje się tak dlatego, że jedynie 10% pracowało (lub pracuje) za granicą w swoim zawodzie, natomiast prawie 60% z nich – poniżej posiadanych kwalifikacji. Najczęściej wykonywali oni prace proste, niewymagające wyspecjalizowanego przygotowania zawodowego, co jest dość typowe dla cudzoziemców, pracujących na zachodnioeuropejskim wtórnym rynku pracy. Niekoniecznie też za granicą migranci podnoszą kwalifikacje zawodowe, uczestnicząc w kursach lub szkoleniach. Zdecydowana większość (ponad 70%) nie ma tego typu doświadczeń, ale jednocześnie pozostała grupa osób doksztalających się w ten sposób (tj. podnoszących posiadane kwalifikacje lub je zmieniających) i tak wydaje się relatywnie liczna.

Problemem jest zatem status migrantów na zagranicznym rynku pracy. Choć za granicą część z nich ma szansę pracować w zawodach wymagających wyższych kwalifikacji, to jednak większość wyjeżdżających, nawet pomimo wyższego wykształcenia, musi zadowolić się prostymi pracami w drugorzędnych sektorach gospodarek państw przyjmujących²². Trudno oszacować, jak duża część Polaków

20 M. Anacka, A. Fihel, *Migracje powrotne Polaków*, [w:] *Dekada członkostwa Polski w UE. Społeczne skutki emigracji Polaków po 2004 roku*, red. M. Lesińska, M. Okólski, K. Slany, B. Solga, Warszawa 2014, s. 71–85.

21 Chodzi o badania pt. *Wypracowanie metod zmniejszania emigracji zarobkowej...* cytowane w przypisie nr 18.

22 Por. np. B. Solga, „Drenaż mózgów” czy „deprecjacja kwalifikacji”? Ocena zjawiska w kontekście migracji zagranicznych, [w:] *Kształcenie kadr z wyższym wykształceniem na Śląsku do 2035 r.*, red. R. Rauziński, B. Solga, Opole 2016, s. 152–166; *Migracje osób z wysokimi kwalifikacjami*, red. P. Kaczmarczyk, J. Tyrowicz, Warszawa 2008.

za granicą pracuje zgodnie ze swoimi kwalifikacjami. Wiemy jednak, że z całą pewnością wielu z nich nie wykorzystuje swoich umiejętności i wiedzy zdobytej w kraju. Badania realizowane w niektórych regionach wskazują, że osoby, które miały już za sobą doświadczenie zagranicznego wyjazdu i nie wykonywały za granicą pracy w wyuczonym zawodzie, stanowią większość (odsetek niepracujących w zawodzie oscyluje wokół 70%)²³. W prezentowanych badaniach pracę poniżej posiadanych kwalifikacji podejmowała prawie sześćdziesięcioprocentowa grupa osób. Po raz kolejny można więc mówić o zjawisku deprecjacji kwalifikacji (*waste brain*). Oznacza to, że wiedza i kompetencje wyjeżdżających w okresie migracji znacząco się dewaluują, a umiejętność poruszania po regionalnym (krajowym) rynku pracy staje się ograniczona. Różne badania prowadzone w regionie i kraju dają odpowiedź na pytanie, w jakim stopniu w przyszłości będzie to czynnik zachęcający do powrotów, a w jakim je ograniczający. Jeśli drogi awansu zawodowego i materialnego za granicą zostaną przed migrantami z Polski ograniczone, to duża część spośród nich będzie skłonna powrócić do kraju. Jeśli jednak ich pobyt za granicą traktować jako lukę w zawodowym życiorysie, sytuacja ta może utrudnić migrantom podjęcie zatrudnienia po powrocie do kraju.

Z drugiej strony, należy mieć na uwadze fakt, że w warunkach poprawy sytuacji na rynku pracy, osoby młode wyjazdy do pracy za granicę wciąż traktują jako dużą szansę na znalezienie satysfakcjonującego zatrudnienia. Często dzieje się tak z powodu niedopasowania struktury ich wykształcenia z potrzebami rynku pracy. Sytuacja ta w szczególności dotyczy dużej grupy osób urodzonych w okresie demograficznego boomu lat 80. XX w., które studiowały na modnych w latach 90. kierunkach, lecz o niskim zapotrzebowaniu na rynku pracy, takich jak zarządzanie, marketing czy administracja. Po wyjeździe za granicę osoby te – nazwane „pokoleciem wykluczonych”²⁴ – również zostały zmarginalizowane, gdyż pracowały poniżej kwalifikacji, bez możliwości awansu.

Wśród emigrantów z Polski wzrasta liczba osób w stanie wolnym. W cytowanych badaniach²⁵ osoby, które nie założyły jeszcze rodziny, stanowią 40%, niemal tyle samo, ile pozostających w formalnym bądź nieformalnym związku (43%). Cecha ta, jakkolwiek należy ją rozpatrywać dwuaspektowo, z pewnością nie ułatwia prognozowania trendów w zakresie migracji powrotnych do kraju i regionu opolskiego. Z jednej strony duża część migrujących posiada rodzinę, która najczęściej pozostaje w kraju. Niewielu sprowadza najbliższych za granicę. Sytuacja ta niesie określone konsekwencje natury społecznej i wpływa na sposób funkcjonowania rodziny w stanie permanentnej rozłąki. Z pewnością osoby te częściej będą rozważały powrót.

23 Por. np. *Zagraniczne migracje zarobkowe*. Raport końcowy z badań, przygotowany przez Pentor Research International Poznań sp. z o.o. na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Szczecinie, Szczecin 2009.

24 K. Iglicka, *Powroty Polaków po 2004 r. W pętli pułapki migracyjnej*, Warszawa 2010.

25 Chodzi o badania pt. *Wypracowanie metod zmniejszania emigracji zarobkowej...* cytowane w przypisie nr 18.

Wzrost skali powrotów był już zresztą obserwowany, głównie w środkowej i wschodniej części regionu opolskiego w okresie spowolnienia gospodarczego w latach 2008–2009²⁶. Z drugiej strony wzrastający wśród migrantów udział osób młodych i w stanie wolnym świadczy o braku istnienia zobowiązań rodzinnych oraz większych możliwościach stałego osiedlenia się za granicą i założenia tam rodziny. Osoby, które mieszkają na emigracji samotnie, zdecydowanie najrzadziej będą podejmowały decyzję powrotu, natomiast dla osób, które za granicą założyły rodzinę, migracja przybiera charakter typowo osiedleńczej. Należy założyć, że prawdopodobnie region utracił je bezpowrotnie, aczkolwiek również w tej grupie zdarzają się powroty²⁷. Dla decydentów oznacza to konieczność tworzenia odpowiednich warunków do ich reemigracji, np. w zakresie edukacji dzieci reemigrantów.

Współczesne migracje z Polski są fenomenem *stricte* ekonomicznym. Warunkuje je zróżnicowanie dochodów i poziomu życia między Polską a krajami docelowymi emigracji. Trzeba jednak pamiętać, że różnice stawek płac to za mało, by wyjaśnić dynamikę i różnorodność form migracyjnych. W tym kontekście warto podkreślić, że prezentowane powyżej badania²⁸ dają obraz wielu zróżnicowanych przyczyn emigracji. Duża część z nich ma ekonomiczny charakter, lecz obok typowych motywów, takich jak chęć znalezienia pracy czy zarobienia pieniędzy na zakup samochodu lub mieszkania, pojawiają się też inne, np. chęć zdobycia doświadczenia zawodowego i podniesienia kwalifikacji. Wszystkie te elementy sprawiają, że obraz przyczyn migracji staje się zróżnicowany.

Kwestia ta ma podstawowe znaczenie w omawianej problematyce. W chwili obecnej sytuacja na rynku pracy oraz jakość życia i zabezpieczenie socjalne nie są w Polsce i regionie opolskim na tyle korzystne, aby przyciągnąć znaczącą grupę emigrantów. Co za tym idzie, dopóki działać będą czynniki ekonomiczno-socjalne, które są najistotniejszym stymulatorem wyjazdów zarobkowych, dopóty wyzwalając one będą mobilność zagraniczną. Trudno jednak oszacować, jak wielu emigrantów i w jakim czasie powróci. W dużej mierze będzie to zależało od sytuacji na europejskim, krajowym i regionalnym rynku pracy oraz od tego, czy zostaną uruchomione mechanizmy, które ułatwiałyby osobom przebywającym za granicą powrót.

Po 2004 r. dokonały się też określone zmiany w zakresie kierunków emigracji z regionu opolskiego. Jak wskazano, w wyjazdach przed 2004 r. zdecydowanie najważniejszą rolę odgrywały Niemcy. Wynikała ona przede wszystkim z charakteru emigracji z tego obszaru (migracja etnicznych Niemców) i skali powiązań rodzinnych

26 R. Jończy, *Warunki powrotu zagranicznych emigrantów zarobkowych do województwa opolskiego (w kontekście niedopasowań strukturalnych na opolskim rynku pracy)*, Opole 2010.

27 B. Solga, *Migracje zagraniczne i powroty w województwie opolskim i ich znaczenie w kontekście tworzenia systemu wsparcia instytucjonalnego dla reemigrantów*, [w:] *Wypracowanie metod zmniejszania emigracji zarobkowej i wspierania powrotu migrantów na polski rynek pracy. Raport ekspercki*, Opole 2013, s. 27–38.

28 Chodzi o badania pt. *Wypracowanie metod zmniejszania emigracji zarobkowej...* cytowane w przypisie nr 18.

z tym krajem. Popularnym kierunkiem była też Holandia, oferująca pracę osobom z paszportem niemieckim poprzez liczne w regionie firmy pośrednictwa pracy. Po 2004 r. w regionie opolskim pozycja Niemiec jako kierunku emigracji – inaczej niż w pozostałych regionach kraju – wciąż pozostaje dominująca. Często wybieranym krajem emigracji zarobkowej w dalszym ciągu pozostaje też Holandia, a zatem w tym kontekście sytuacja na Opolszczyźnie nie uległa zasadniczej zmianie. Pojawienie się bardzo popularnego kierunku brytyjskiego jest – podobnie jak w kraju – skutkiem pełnego otwarcia angielskiego rynku pracy po akcesji. Zdecydowanie mniej atrakcyjne w regionie opolskim są natomiast Irlandia i kraje skandynawskie. Te ostatnie często stają się dla migrujących kolejnymi etapami emigracji, do których wyjeżdżają po przebytych już pewnym okresie za granicą²⁹.

Podsumowanie

Migracje zagraniczne na Śląsku Opolskim kształtują sytuację demograficzną oraz społeczno-ekonomiczną regionu. W sposób szczególny wpływają na sytuację ludnościową, gdyż utrzymujące się od wielu lat stale ujemne saldo migracji zagranicznych wraz z ujemnym przyrostem naturalnym prowadzą do ubytku ludności. Zakładając utrzymywanie się niekorzystnych tendencji w zakresie poziomu urodzeń, oba czynniki (tj. migracje oraz przyrost naturalny) będą powodowały dalszy spadek liczby ludności, który w świetle najnowszej prognozy Głównego Urzędu Statystycznego³⁰ szacowany jest na mniej więcej 260 tys. osób. Trzeba podkreślić, że obniżenie poziomu zaludnienia województwa opolskiego będzie tym samym zdecydowanie bardziej intensywne niż w pozostałych regionach kraju. Można zatem przyjąć hipotezę o stale pogarszających się uwarunkowaniach demograficznych rozwoju województwa opolskiego, najważniejszego w skali kraju regionu emigracyjnego. Wyludnianie regionu opolskiego jest więc faktem, który stanowi jeden z najważniejszych problemów rozwojowych tego obszaru.

29 M. Anacka, M. Okólski, *Migracja z Polski po akcesji do Unii Europejskiej*, [w:] *Dekada członkostwa Polski w UE. Społeczne skutki emigracji Polaków po 2004 r.*, red. M. Lesińska, M. Okólski, K. Slany, B. Solga, Warszawa 2014, s. 45–71.

30 *Prognoza ludności na lata 2014–2050*, Warszawa 2014.

Bibliografia

- Anacka M., Fihel A., *Migracje powrotne Polaków*, [w:] *Dekada członkostwa Polski w UE. Społeczne skutki emigracji Polaków po 2004 r.*, red. M. Lesińska, M. Okólski, K. Slany, B. Solga, Warszawa 2014, s. 71–85
- Anacka M., Okólski M., *Migracja z Polski po akcesji do Unii Europejskiej*, [w:] *Dekada członkostwa Polski w UE. Społeczne skutki emigracji Polaków po 2004 r.*, red. M. Lesińska, M. Okólski, K. Slany, B. Solga, Warszawa 2014, s. 45–71
- Grabowska-Lusińska I., Okólski M., *Migracja z Polski po 1.05.2004 r.: jej intensywność i kierunki geograficzne oraz alokacja migrantów na rynkach pracy krajów Unii Europejskiej*, „C&R Working Papers”, nr 33 (2008)
- Heffner K., Rauziński R., *Region migracyjny (wybrane aspekty demograficzne, społeczne i gospodarcze na przykładzie Śląska Opolskiego)*, „Studia i Monografie”, z. 152 (2003)
- Heffner K., Solga B., *Podwójne obywatelstwo na Śląsku Opolskim*, [w:] *Obywatelstwo wielokrotnego wyboru*, red. A. Górny, P. Koryś, Warszawa 2007, s. 66–92
- Iglicka K., *Powroty Polaków po 2004 r. W pętli pułapki migracyjnej*, Warszawa 2010
- Jaźwińska E., Łukowski W., Okólski M., *Przyczyny i konsekwencje emigracji z Polski. Wstępne wyniki badań w czterech regionach za pomocą podejścia etnosondażowego*, Warszawa 1997
- Johannes B., *Podwójne obywatelstwo – szansa czy bariera we współpracy polsko-niemieckiej?*, [w:] *Obywatelstwo w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. P. Bajda, Warszawa 1999, s. 70–77
- Jończy R., *Migracje zagraniczne z obszarów wiejskich województwa opolskiego po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Aspekty ekonomiczne i demograficzne*, Opole–Wrocław 2010
- Jończy R., *Warunki powrotu zagranicznych emigrantów zarobkowych do województwa opolskiego (w kontekście niedopasowań strukturalnych na opolskim rynku pracy)*, Opole 2010
- Linek B., *Dzieje Śląska Opolskiego*, [w:] *Śląsk Opolski. Dziedzictwo i współczesność*, red. D. Simonides, Opole 2005
- Migracje osób z wysokimi kwalifikacjami*, red. P. Kaczmarczyk, J. Tyrowicz, Warszawa 2008
- Prognoza ludności na lata 2014–2050*, Warszawa 2014
- Rafał-Mazur M., *Zmiana paradygmatu w niemieckiej polityce imigracyjnej w latach 1998–2004. Wnioski dla Polski*, „CEFMR Working Paper”, nr 2 (2006)
- Rauziński R., *Procesy demograficzne na Śląsku Opolskim ze szczególnym uwzględnieniem wsi w latach 1950–2035. Aspekty narodowościowe, społeczne i przestrzenne*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 1 (2014)
- Rauziński R., *Śląsk Opolski regionem kryzysu demograficznego*, [w:] *Społeczeństwo Śląska Opolskiego 1945–2011–2035 – aspekty społeczne, demograficzne i rynku pracy*, red. R. Rauziński, T. Sołdra-Gwiżdż, Opole–Warszawa 2012, s. 27–64
- Rauziński R., *Współczesne migracje zagraniczne na Śląsku Opolskim. Aspekty demograficzne i społeczne*, Opole 1999
- Solga B., *Doppelte Staatsbürgerschaft im Oppelner Schlesien*, „Inter Finitimos”, nr 8 (2010), s. 192–201
- Solga B., *„Drenaż mózgów” czy „deprecjacja kwalifikacji”? Ocena zjawiska w kontekście migracji zagranicznych*, [w:] *Kształcenie kadr z wyższym wykształceniem na Śląsku do 2035 r.*, red. R. Rauziński, B. Solga, Opole 2016, s. 152–166
- Solga B., *Einfluss der Auslandsmigration auf die Entwicklung der Regionen in Polen*, [w:] *Grenzüberquerungen und Migrationsbewegungen. Fremdheits – und Integrationserfahrungen in der österreichischen, deutschen, schweizerischen und polnischen Literatur und Lebenswelt*, G. Jelitto-Piechulik [et al.], Wien 2015, s. 47–59

Solga B., *Miejsce i znaczenie migracji zagranicznych w rozwoju regionalnym*, Opole 2013

Solga B., *Migracje polsko-niemieckie i ich konsekwencje społeczno-ekonomiczne na obszarach wiejskich Śląska Opolskiego*, Opole 2002

Solga B., *Migracje zagraniczne i powroty w województwie opolskim i ich znaczenie w kontekście tworzenia systemu wsparcia instytucjonalnego dla reemigrantów*, [w:] *Wypracowanie metod zmniejszania emigracji zarobkowej i wspierania powrotu migrantów na polski rynek pracy. Raport ekspercki*, Opole 2013, s. 27-38

Tu i tam. *Migracje z polskich wsi za granicę*, red. M. Wieruszewska, Warszawa 2007

Brygida Solga

Migracje zagraniczne mieszkańców województwa opolskiego w latach 1990–2015

Streszczenie: Województwo opolskie stanowi szczególny region wysyłający, od wielu lat charakteryzujący się bardzo intensywnym odpływem ludności. Jest to obszar, w którym skala migracji zagranicznych, zarówno w okresie przed transformacją ustrojową, jak i po przemianach na początku lat 90. XX w. oraz obecnie, wciąż jest duża, a ujemny wskaźnik salda migracji znacząco odbiega od przeciętnej w kraju. Szacuje się, że od lat 50. do końca lat 90. XX w. migracje zagraniczne objęły ponad 200 tys. osób i tym samym pochłonęły cały przyrost naturalny ludności autochtonicznej z lat 1975–2000. Obecnie skala emigracji stałej i „czasowej” wynosi około 105 tys. osób, a tzw. niepełnej emigracji zarobkowej (wahadłowej i sezonowej) – 115 tys. Znacząca skala emigracji oraz jej permanentny charakter w sposób istotny oddziałuje na sytuację demograficzną oraz społeczno-ekonomiczną regionu, w dużym stopniu wpływając na jego możliwości rozwojowe.

Emigration by residents of the Opole voivodeship in the years 1990–2015

Abstract: Opole voivodeship is a distinctive departure region, characterized for many years by a very intensive outflow of people. It is an area where the scale of foreign migration, both in the period before and after the political transformation of the country in the early 1990s and also currently, remains high. It is also a region where the negative balance of net migration diverges noticeably from the national average. It is estimated that from the 1950s to the end of the 1990s over 200 000 people emigrated and this accounted for the entire natural population increase from 1975 to 2000. Currently, the scale of permanent and “temporary” emigration is approximately 105 000 people, and so-called incomplete emigration for work purposes (shuttle and seasonal) – 115 000. The significant scale of emigration and its permanent character has a definitive impact on the demographic and economic situation in the region. This, in turn, to a large extent influences the potential for regional development.

Słowa kluczowe: migracje zagraniczne, migracje po 1990 r., województwo opolskie, podwójne obywatelstwo, sieci migracyjne

Key words: emigration, migration post 1990, Opole voivodeship, dual citizenship, migration networks